

Uskonnonvapauskomitean hautaustoimilakiehdotus: mikä muuttuu?

Teologinen aikakauskirja 6/2001

Joni Hiitola

Julkaisija: Helsinki. Teologinen julkaisuseura, 1896- .
Sarja: Teologinen aikakauskirja 6/2001. 106. vuosikerta.
ISSN 0040-3555. s. 512-514.

Verkkojulkaisu: 2002

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa selata verkossa. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto - www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi - opi-info@helsinki.fi

Uskonnonvapauskomitean hautaustoimilakiehdotus: mikä muuttuu?

JONI HIITOLA

JOHDANTO

Vainajan hautaaminen on toimenpide, johon liittyy monia erilaisia merkityksiä. Hautaaminen on ensinnäkin terveydensuojelun kannalta välttämätön toimenpide. Toisaalta hautaamisessa ei voi sivuuttaa myöskään kulttuuriimme syvälle juurtuneita käsityksiä siitä, miten kuolemaan ja vainajiin tulee suhtautua. Nämä käsitykset edellyttävät kunnioittavaa suhtautumista kaikkeen, mikä liittyy vainajiin ja hautaamiseen. Hautaamiseen liittyy myös vahvoja uskonnollisia merkityksiä. Useimmiten hautaamiseen kuuluu keskeisenä osana uskonnollinen toimitus, ja eri uskonnoilla on erilaisia käsityksiä siitä, miten hautaaminen tulee käytännössä suorittaa. Näiden uskonnollisten ulottuvuuksien vuoksi nousee hautaamisessa keskeiseksi myös uskonnon ja omantunnon vapauden näkökulma.

Hautaamisen uskonnollinen ulottuvuus ilmenee myös siinä, että hautausmaiden ylläpidosta ovat Suomessa perinteisesti huolehtineet seurakunnat. Muiden kuin evankelisluterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäsenten hautausasioiden järjestäminen on tullut ajankohtaiseksi sitä mukaa kuin uskonnonvapaus on toteutunut. Niinpä asiaa koskevat säännökset sisällytettiin aikoinaan uskonnollisuuslain säädäntöön. Nykyisen uskonnonvapauslain 10 §:ssä säädetään mm. muiden tahojen kuin evankelisluterilaisten ja ortodoksisten seurakuntien mahdollisuudesta perustaa asianomaisella luvalla hautausmaita sekä evankelis-

luterilaisten seurakuntien velvollisuudessia tarjota hautasija myös kirkkoon kuulumattomalle vainajalle, jos muuta hautasijaa ei ole saatavissa.

Uutta uskonnonvapauslainsäädäntöä valmisteltaessa uskonnonvapauskomitea ei pitänyt enää tarkoituksenmukaisena hautaustointa koskevien säännösten sijoittamista uskonnonvapauslakiin. Komitea kiinnitti huomiota myös hautaustointa koskevan sääntelyn aukollisuuteen ja hajanaisuuteen. Komitea päätyikin ehdottamaan hautaustointa koskevan sääntelyn kokoamista erilliseen hautaustoimilakiin. Hautaustoimilain valmistelua varten komitea asetti yhteyteensä jaoston, johon kuului komiteasta nimettyjen jäsenten lisäksi asiantuntijaedustajia eri hallinnonaloilta. Tässä artikkelissa esitellään lyhyesti uskonnonvapauskomitean ehdotusta hautaustoimilaiksi ja sen mukanaan tuomia muutoksia.

HAUTAUSTOIMILAIN YLEISET LÄHTÖKOHDAT

Hautaustoimilailla on tarkoitus korvata nykyisen uskonnonvapauslain hautaustointa koskevat säännökset ja täydentää hautaustoimen osin puutteellista sääntelyä. Lailla luotaisiin yleiset lainsäädännölliset puitteet hautaamiselle ja tuhkaamiselle sekä hautausmaan, yksityisen haudan ja krematorion ylläpitämiselle. Lain tavoitteena olisi ensinnäkin turvata vainajien kunnioittamiseen liittyvien pieteettinäkökohtien huomiointi ottaminen hautaustoimissa. Tämä tavoite ilme-

nee ennen kaikkea lain tulkintaa yleisesti ohjaavasta 2 §:n 1 momentin yleissäännöksessä, jonka mukaan vainajan ruumista ja tuhkaa tulisi käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Pykälän 2 momentin mukaan hautaamisen tapaa ja paikkaa koskevilla ratkaisuihin tulisi noudattaa ensisijaisesti vainajan itse eläessään ilmaisemaa tahtoa, ja jos tästä ei ole tietoa, lähimpien omaisten tahtoa. Toinen keskeinen tavoite olisi edistää uskonnonvapauden toteutumista hautaustoimissa.

Laki koskisi kaikkia hautausmaita, myös evankelisluterilaisten ja ortodoksisten seurakuntien hautausmaita. Kirkkolaissa ja ortodoksisesta kirkkokunnasta annetussa laissa olevat säännökset jäisivät kuitenkin pääosin edelleen voimaan ja niitä sovellettaisiin hautaustoimilain rinnalla. Terveysuojelua koskevat säännökset jäisivät edelleen terveysuojelulakiin ja -asetukseen.

HAUTAUSMAAT

Yleisten hautausmaiden ylläpitovelvollisuus säilyisi edelleen evankelisluterilaisilla seurakunnilla. Tästä velvollisuudesta säädettäisiin nyt nimenomaisesti lain tasolla. Seurakunnalla olisi velvollisuus vaadittaessa osoittaa vainajalle hautasija riippumatta siitä, oliko vainaja seurakunnan jäsen vai ei. Velvollisuus olisi pääsääntöisesti sillä seurakunnalla, jonka alueella vainajalla oli kotipaikka. Komitean esityksessä on todettu, että yleisten hautausmaiden ylläpito on viime kädessä yhteiskunnan vastuulle kuuluva tehtävä. Sen vuoksi komitea on ehdottanut lakiin säännöstä, jossa vahvistettaisiin valtion velvollisuus osallistua yleisten hautausmaiden ylläpidosta aiheutuviin kustannuksiin. Nykyisin hautaustoimeen liittyvillä tehtävillä on perusteltu seurakuntien yhteisöveron tuotosta saamaa osuutta, jota ei tosin muodollisesti ole kytetty nimenomaan hautausmaiden ylläpitoon. Komitea on lähtenyt siitä, että valtio voisi toteuttaa velvoitteen joko nykyisen yhteisövero-osuuden muodossa tai järjestää tuenjollakin muulla tavalla.

Merkittävä uudistus olisi, että myös seurakuntien hautaustoimessa perimät maksut tulisivat sääntelyn piiriin. Ehdotuksen toteutuessa seurakunnat eivät enää voisi soveltaa erilaisia maksuperusteita riippuen siitä, oliko vainaja kirkon jäsen vai ei. Uskonnonvapauskomitea piti tätä perusteltuna, koska yleisten hautausmaiden ylläpito olisi lakiehdotuksen mukaan seurakunnille julkinen lakisääteinen tehtävä, jonka rahoitukseen valtio osallistuisi.

Myös muut yhteisöt voisivat edelleen ylläpitää omia hautausmaitaan. Uskonnonvapauden toteutumisen kannalta on tärkeää, että esimerkiksi uskonnolliset yhdyskunnat ja muut katsomukselliset yhteisöt voivat halutessaan ylläpitää omia hautausmaita, joilla kyseisen uskonnon tai katsomuksen asettamat vaatimukset voidaan täysimääräisesti ottaa huomioon. Toisaalta on tärkeää, että hautausmaan ylläpitäjällä on riittävät edellytykset ylläpitää hautausmaata. Hautausmaan ylläpidossa korostuu erityisesti toiminnan pitkäjänteisyys, sillä hautausmaata tulisi kyetä hoitamaan asianmukaisesti vielä useita vuosikymmeniä senkin jälkeen, kun hautaaminen alueelle on lopetettu. Siksi hautausmaan ylläpitäminen edellyttäisi muilta kuin julkisoikeudellisilta yhteisöiltä edelleen lääninhallituksen lupaa. Luvan myöntämisen edellytyksistä säädettäisiin nykyistä tarkemmin. Uutta olisi myös valtion osallistuminen tässä tarkoitettujen hautausmaiden ylläpidosta aiheutuviin kustannuksiin harkinnanvaraisen valtionavustuksen muodossa.

Käytännössä ei luonnollisestikaan ole mahdollista, että kaikki erilaiset katsomukselliset suuntauksukset voisivat ylläpitää omia hautausmaita. Usein kaan hautaamiseen ei käytännössä ole tarjolla muuta vaihtoehtoa kuin evankelisluterilaisen seurakunnan yleinen hautausmaa. Jotta vainajan uskonto tai muu katsomus voitaisiin myös näissä tilanteissa ottaa mahdollisimman hyvin huomioon, uskonnonvapauskomitea ehdotti, että evankelisluterilaiset seurakunnat olisivat velvollisia tarjoamaan myös uskonnollisesti neutraalin hautausvaihtoehdon. Tällainen runnustukseton hautaus-alue voisi olla joko kokonaan erillinen hautausmaa tai muusta hautausmaasta rajattu erillinen alue. Hautaaminen voitaisiin tunnustuksettomalla alueella toimittaa vainajan oman uskonnon tai muun katsomuksen mukaisesti ja hautamuistomerkeissä voitaisiin käyttää kunkin vainajan oman uskonnon tai katsomuksen mukaisia tunnuskuvia. Hautasija osoitettaisiin tunnustuksettomalta alueelta vain nimenomaisesti pyynnöstä. Uskonnonvapauskomitea lähti siitä, että tunnustuksetonta hautaus-alueita ei olisi tarpeen perustaa läheskään kaikkien seurakuntiin, vaan nämä palvelut voitaisiin järjestää esimerkiksi seudullisena yhteistyönä.

Hautausmaan lakkauttamisesta ja käytöstä poistetun hautausmaan asemasta ei ole voimassa olevassa lainsäädännössä säännöksiä lukuun ottamatta kirkkolain 17 luvun 1 §:n toimivaltasäännöstä. Epäselväksi jää siten muun muassa se, milloin hautausmaa

lakkaa olemasta hautausmaa ja milloin hautausmaan alue voidaan ottaa muuhun käyttöön. Komitean ehdotuksen mukaan hautausmaa voitaisiin lakkauttaa ja alue ottaa muuhun käyttöön pääsääntöisesti silloin, kun viimeisestä hautaamisesta on kulunut vähintään 50 vuotta. Merkillä pantavaa on, että velvollisuus hoitaa hautausmaata sen arvoa vastaavalla ja vainajien muistoa kunnioittavalla tavalla olisi voimassa hautausmaan lakkauttamiseen asti.

Myös yksityisen haudan (nykyisin "yksityinen hautasija") perustaminen olisi edelleen mahdollista lääninhallituksen luvalla. Rajanvetoa hautausmaan ja yksityisen haudan välillä selkiytettäisiin niin, että yksityinen hauta voitaisiin perustaa tietyn nimetyn vainajan hautaamiseen, muulloin olisi kyseessä hautausmaa.

TUHKAAMINEN JA TUHKAN KÄSITTELY

Tuhkaamisen ja tuhkan käsittelyn osalta hautaus-toimilakiehdotuksen merkittävimmät uudistukset liittyvät tuhkan sijoittamiseen muualle kuin hautausmaalle tai yksityiseen hautaan. Vuoden 1995 alusta voimaan tulleeseen uuteen terveydensuojelulainsäädäntöön ei sisälly säännöksiä tuhkan käsittelystä ja sijoittamisesta, kun ennen uudistusta tuhkan sijoittaminen muualle kuin hautausmaalle tai yksityiseen hautasijaan oli mahdollista vain lääninhallituksen luvalla. Tuhkan käsittelyä sijoittaminen on siten nykyisin täysin vapaata ja sääntelemätöntä, mikä mahdollistaa tuhkan käsittelyn ja sijoittamisen jopa suoranaisesti epäkunnioittavalla tavalla.

Tästä syystä hautaus-toimilakiehdotukseen on otettu myös säännökset tuhkan käsittelyssä ja sijoittamisessa noudatettavista yleisistä periaatteista. Tuhkan käsittelyä ja sijoittamista koskisi ensinnäkin 2 §:n 1 momentin säännös arvokkaasta ja vainajan muistoa kunnioittavasta käsittelystä. Toinen keskeinen lähtökohta olisi tuhkan pysyvän sijoittamisen periaate. Tuhka olisi vuoden kuluessa tuhkaamisesta sijoitettava pysyvästi hautaamalla, sirottelemalla tai muulla vastaavalla tavalla. Mahdollisuus sijoittaa tuhka muualle kuin hautausmaalle tai yksityiseen hautaan koskisi vain sellaisia sijoitustapoja, joissa paikkaa ei voi jälkikäteen ulkoisesti havaita haudaksi. Jos tuhka sijoitetaan tällä tavalla alueelle, joka ei ole erityisessä käytössä, sijoittamiseen ei tarvittaisi maanomistajan lupaa. Jos hautapaikalle haluttaisiin pystyttää hautamuistomerkki tai pai-

kalle jäisi jokin muu näkyvä merkki haudasta, sovellettaisiin yksityistä hautaa koskevia säännöksiä.

Tuhkan arvokasta ja kunnioittavaa kohtelua turvaisi myös se, että tuhkaa säilyttäisi hautaamiseen tai muuhun lopulliseen sijoittamiseen asti joko krematorion tai hautausmaan ylläpitäjä. Tuhka luovutettaisiin krematoriosta vainajan omaisille vain hautaamista tai muuta pysyvää sijoittamista varten, ja luovutuksensaajan olisi ennen luovutusta kirjallisesti ilmoitettava tuhkan sijoittamispaikasta ja -tavasta.

EHDOTUKSEN JATKOVALMISTELU

Uskonnonvapauskomitean mietintö on kevään ja kesän kuluessa käynyt läpi erittäin laajan lausunto-kierroksen, jossa lausuntoa on pyydetty lähes 150 eri taholta. Lausunnoissa esitetyt yleisarviot komitean hautaus-toimilakiehdotuksesta ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta olleet varsin myönteisiä. Hautaus-toimilakiehdotus on tällä hetkellä jatkovalmisteltavana opetusministeriössä. Tavoitteena on, että komitean hautaus-toimilakiehdotuksen ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta valmisteltava hallituksen esitys olisi valmis annettavaksi eduskunnalle keväätistuntokaudella 2002.